

БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКИЙ СОЮЗ ЯК ВІСЬ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Рудь І. М.,

*кандидат політичних наук,
науковий співробітник*

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ORCID ID: 0000-0001-7620-4390

madhoney@ukr.net

У статті аналізуються етапи формування Балто-Чорноморської спільності як геополітичного економічного та безпекового ареалу, історичне та теоретичне підґрунтя до появи такої спільності та зміни, що відбулись у Балто-Чорноморському регіоні після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну в 2022 р. Крім того розглянуто питання безпекової взаємодії держав регіону. Виділено основні пріоритети розвитку взаємодії держав в майбутньому. Розроблено основні питання щодо проблематики взаємодії між державами регіону та структурами ЄС і НАТО в умовах напруженості, та відкритої агресії РФ після 2022 р.

Актуалізація і важливість даної тематики для розгляду визначається декількома факторами в першу чергу слід назвати багаторічне зволікання Заходу з прийняттям України в ЄС і НАТО що вимагає від України пошуку союзників для захисту своєї незалежності і суверенітету від російської агресії. Такими потенційними союзниками є передусім Польща, Литва, Латвія, Естонія, Румунія, Молдова і Грузія, які, як і Україна, не раз були жертвами імперської політики царської, радянської та путінської Росії.

По-друге саме геостратегічне і компактне розташування країн Міжмор'я на шляху перетину транспортних та енергетичних коридорів, взаємодоповнюваність економік, тривалі історичні контакти і взаємодії, схожість етнічних менталітетів, світоглядних, культурних і цивілізаційних засад створюють наразі проекти, засоби та можливості для утворення Балто-Чорноморського союзу не лише як ідеї, а як реально дієвої регіональної організації, яка дасть можливості для країн регіону отримати колективні гарантії безпеки від сусідів, розвиток економіки, без втрати суверенітету.

Ключові слова: Балто-Чорноморський регіон, зовнішня політика, агресія РФ, безпекова взаємодія, національна безпека.

Після початку повномасштабної війни в Україні 24 лютого 2022 р. перед нашою державою постало декілька питань, які несуть особливу важливість в умовах загрози суверенітету та територіальної цілісності нашої держави.

Серед них безпекова взаємодія з сусідами по регіону. Стратегічна ціль на вступ до НАТО та ЄС буквально за декілька місяців стала набувати доволі конкретних форм. На даному етапі наша держава шукає різні варіанти для отримання зброї та іншої підтримки як від країн Заходу так і від безпосередніх сусідів які за винятком Білорусі (фактичного союзника агресора) та Угорщини наразі надають всю можливу військову й політичну підтримку нашій державі, оскільки розуміють що можуть стати наступними жертвами відкритої агресії РФ. В даних умовах актуальною як ніколи стала ідея оформлення балто-чорноморського безпекового, а в перспективі також економічного і політичного союзництва.

Саме цій проблематиці і присвячена наша стаття.

Отже об'єктом нашої статті виступає національно безпека Чорноморського регіону і України зокрема. Предметом – можливість створення балто-чорноморського союзу як нового важеля безпеки в регіоні.

Відповідно до визначених предмету та об'єкту перед нами стоїть низка завдань які ми вирішимо в нашому дослідженні.

1. Як Україна може побудувати безпекову взаємодію з країнами регіону в умовах агресії РФ так і після неї.

2. Які існують міжнародні договори та міжнародні об'єднання на основі яких можна побудувати майбутнє балто-чорноморської взаємодії.

3. Які застереження і перешкоди можуть стояти на шляху інтеграції держав регіону в економічній і транспортній сфері .

4. Як належність держав до вже існуючих безпекових об'єднань (на кшталт НАТО) може вплинути на формування нового безпекового союзу

У статті використовуються загальнонаукові, політологічні методи дослідження – серед них варто зазначити структурно-функціональний, біхевіористський, порівняльний тощо.

Даною проблематикою займалися і займаються багато науковців політологів та експертів серед них насамперед варто виділити як відомих істориків та науковців минулого а саме: М. Міхновського (Міхновський, 1967), М. Грушевського (Грушевський, 2007), Ю. Липу, Т. Шчапанського, К. Прунскене. Серед сучасних зокрема українських авторів варто назвати О. Воловича, Р. Безсмертного, П. Синовець (Sinovets, 2020), І. Максименко С. Федуняка Серед зарубіжних цікавим на наш погляд є дослідження авмериканського науковця та політолога Арнольда Дупуя (Dupuy, 2023) , естонського автора Ханнеса Нагеля (Nahel, 2022),

Балто-Чорноморський Союз (БЧС) – ідея зовнішньополітичної інтеграції (створення коаліції, політико-економічного союзу, вісі, дуги, альянсу) країн басейнів Балтійського та Чорного морів – Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Білорусі (за умови зміни режиму і вектору зовнішньої політики) , України та ін. – з метою співробітництва у економічній, воєнно-політичній, культурній та інших сферах. Ідея БЧС багатоаспектна й полягає у співробітництві з проблем безпеки субрегіону; об'єднанні зусиль щодо входження країн субрегіону до європейських і трансатлантичних політичних, економічних, культурних і воєнно-оборонних структур; формуванні Балто-Чорноморського спільного ринку; налагодженні політико-економічних, прав. і культурного співробітництва тощо. Ідею БЧС сучасного виду задекларувала група українських політиків ще на початку 90-х рр. 20 ст. З часом цю ідею підтримали прозахідно налаштовані партії, громадсько-політичні, фінансові й підприємницькі організації, які ініціювали її подальшу міжнародну популяризацію. Ідея БЧС реалізовувалась у формі міждержавного громадського й політичного діалогу, проведенні міжнародних форумів і т. п.

Підґрунтям для розвитку ідеї БЧС в Україні можна вважати концепції М. Костомарова та М. Драгоманова щодо побудови демократичної панслов'янської єдності. Такі концепції слугували базисом для появи проектів балто-чорноморської федерації у добу українських визвольних змагань 1917–20 рр. Серед авторів цих проектів були С. Рудницький та М. Грушевський. Останній після розчарувань у можливостях рівноправного об'єднання у федерацію України та Росії вбачав у БЧС перспективу для демократ. розвитку укр. державності, убезпечення від «реакційного впливу» Росії (Ковалевська, 2020).

Україна – ключова ланка БЧС. Це одноставно визнають представники всіх країн. Інтенсивність розвитку співробітництва й кооперації України з країнами Центральної Європи (ЦЄ) і Балтії має вирішальне значення для прискорення процесу її європейської інтеграції. Спільність підходів до європ. та євроатлант. інтеграції створює взаємне тяжіння між Балтією й бувшими країнами ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова). Екон. стрижнем цього співроб-ва Півночі та Півдня в серед. Європи може стати проект оборонного безпекового співробітництва, транспортування (за умов припинення агресії РФ) каспійських енергоносіїв через Україну, що сприяло б підвищенню ступеня диверсифікації енергозабезпечення європейських країн і відродженню давнього шляху «із варяг у греки». Для України пріоритетність розвитку БЧС зумовлена також можливістю здійснення транс'європ. проектів, насамперед транспорт. та енергетичних. Географічне розташування України надає їй роль однієї з ключових країн-комунікаторів між Європою, Кавказом і Азією.

У 2015 році ідея створення Балто-Чорноморського альянсу набула нового звучання після того, як новообраний президент Польщі Анджей Дуда неодноразово заявляв, що має намір запропонувати главам держав Центрально-Східної Європи створити «партнерський альянс держав» від Балтійського до Чорного й Адріатичного морів. Напередодні інавгурації 6 серпня 2015 р. А. Дуда висловився за створення Балто-Чорноморського альянсу держав у складі Польщі, України, Білорусі, Латвії, Литви, Естонії, Молдови, Угорщини, Румунії, Болгарії, Словаччини, Чехії та шести країн колишньої Югославії. При цьому А. Дуда висловив готовність обговорити цю ідею на зустрічах з главами держав Центрально-Східної Європи. Власне, Анджей Дуда продовжив справу, розпочату президентом Польщі Лехом Качинським, який незадовго до своєї загибелі в авіакатастрофі під Смоленськом пропонував провести міжнародну конференцію про «Міжмор'я», користуючись змінами в Україні, пов'язаними з Помаранчевою революцією 2004 року (crisisgroup).

На наш погляд, є два важливі моменти стосовно цієї ініціативи Анджее Дуди. Важливим є те, що вперше в історії Європи з ініціативою створення Балто-Чорноморського альянсу виступив президент найбільш економічно потужної і політично впливової країни Східної Європи, яка є стратегічним

партнером України. Однак виникає питання: чому саме президент Польщі, яка вже є членом Європейського Союзу і НАТО, пропонує створити Балто-Чорноморського альянс?

До переваг створення Балто-Чорноморського союзу можна віднести вдале геостратегічне і компактне розташування країн Міжмор'я на шляху перетину транспортних та енергетичних коридорів, взаємодоповнюваність економік, тривалі історичні контакти і взаємодію, схожість етнічних менталітетів, світоглядних, культурних і цивілізаційних засад.

Завдяки більш тісній політичній і економічній співпраці в рамках БЧС, східноєвропейські країни могли б ідентифікуватись як цілком самостійне, самодостатнє та органічне міждержавне об'єднання з власними інтересами. Тим самим була б послаблена боротьба між США і Росією за вплив у Східній Європі, що сприяло б зміцненню європейської безпеки. Створення БЧС жодним чином не може загальмувати процес інтеграції Східної і Західної Європи, а лише надасть цьому процесу більш стабільного, організованого і гармонійного характеру, зведе до мінімуму спроби «розтягти» східноєвропейські країни між Заходом і Росією.

Власне сама ідея військово-політичної та економічної співпраці країн Балто-Чорноморського регіону висуває на порядок денний проблему перетворення їх на самостійних геополітичних суб'єктів, політика яких може бути не тільки відмінною від політики Москви, а й від політики Берліну та Парижу і Євросоюзу в цілому. Іншими словами, йдеться про спроби створити в рамках Європейського Союзу новий східноєвропейський центр геополітичного впливу, який би міг реалізувати спільні політичні і економічні інтереси. На думку деяких політологів, така ідея була б позитивно сприйнята у Вашингтоні.

Новий етап в ідеї створення Балто-Чорноморського союзу розпочався в 2022р. після початку відкритої повномасштабної агресії РФ проти України. На сьогодні як сам А. Дуда так і його колега Президент України В. Зеленський та очільники країн Балтії намагаються інтенсифікувати балточорноморське співробітництво насамперед в питаннях постачання зброї, обміну розвід даними, транспорту та військової логістики, і це все в умовах, коли агресія Росії проти України показала силовими методами ої російську військову агресію проти України можна зупини лише об'єднавши сили всього світового співтовариства.

Зволікання Заходу з прийняттям України в ЄС і НАТО вимагає від України пошуку союзників для захисту своєї незалежності і суверенітету від російської агресії. Такими потенційними союзниками є передусім Польща, Литва, Латвія, Естонія, Румунія, Молдова і Грузія, які, як і Україна, не раз були жертвами імперської політики царської, радянської та путінської Росії.

До переваг створення Балто-Чорноморського союзу можна віднести вдале геостратегічне і компактне розташування країн Міжмор'я на шляху перетину транспортних та енергетичних коридорів, взаємодоповнюваність економік, тривалі історичні контакти і взаємодію, схожість етнічних менталітетів, світоглядних, культурних і цивілізаційних засад.

Завдяки більш тісній політичній і економічній співпраці в рамках БЧС, східноєвропейські країни могли б ідентифікуватись як цілком самостійне, самодостатнє та органічне міждержавне об'єднання з власними інтересами. Тим самим була б послаблена боротьба між США і Росією за вплив у Східній Європі, що сприяло б зміцненню європейської безпеки. Створення БЧС жодним чином не може загальмувати процес інтеграції Східної і Західної Європи, а лише надасть цьому процесу більш стабільного, організованого і гармонійного характеру, зведе до мінімуму спроби «розтягти» східноєвропейські країни між Заходом і Росією.

На сьогодні очевидно що коли сьогодні фахівці та політики регіону обговорюють проект Балто-Чорноморського альянсу, то передусім йдеться про безпекові аспекти і мотиви. На наш погляд, лише одного безпекового аспекту недостатньо для того, щоб проект БЧС був повноцінним і життєздатним. Надзвичайно важливою є також економічна складова реалізації проекту БЧС. Звісно, прибалтійські і причорноморські країни вже сьогодні співпрацюють в різних сферах економіки на двосторонньому рівні, проте у разі їх входження у БЧС, вони отримають можливість здійснювати також багатосторонні великомасштабні економічні проекти.

У разі створення Балто-Чорноморського об'єднання, посилення економічного співробітництва його країн-учасників може виражатися у спрощенні ведення бізнесу на спільному економічному просторі, у спільних енергетичних, логістичних та інфраструктурних проектах, що сприятимуть економічному розвитку регіону. Відновлення транзитно-транспортної, економічної, енергетичної, фінансової, торгівельної та соціальної кооперації між країнами Балто-Чорноморського регіону дозволить їм підвищити свій економічний потенціал та обороноздатність (Duru).

Економічний розвиток Балто-Чорноморського регіону має відбуватись з урахуванням ролі важливого перехрестя шляхів з півночі на південь – від Балтійського моря до Чорного, і з заходу на схід, що включає проект «шовкового шляху» і співпрацю з країнами, розташованими вздовж нього. Країни Балто-Чорноморського регіону можуть створити надзвичайно потужну транзитну систему

з транспортування вантажів з Балтійського моря в басейни Чорного, Каспійського та Середземного морів і навпаки.

В рамках БЧС особливо важливим і ефективним може бути транзитне сполучення по лінії Південь-Північ. І певний досвід у цій сфері вже напрацьовано. Так, у лютому 2003 року в рамках міжнародного транспортного коридору № 9 Україна, Литва і Білорусь налагодили залізничні комбіновані перевезення «Вікінг» за маршрутом Іллічівськ-Клайпеда, який, за умови стикування з паромно-залізничною лінією, що діє між Україною та Туреччиною, може отримати вихід на Близький Схід. Перспективною може бути реалізація латвійської ініціативи відновлення найкоротшого водного шляху «Даугава-Дніпро» та залізничного сполучення Лібава-Ромни.

Реалізація проекту Балто-Чорноморського союзу сприятиме активізації міжрегіональної програми Євросоюзу TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) для розвитку транспортного коридору з Європи через Чорне море, Кавказ і Каспійське море з виходом на країни Центральної Азії і Китаю. Досить перспективним видається проект відновлення «шовкового шляху» за маршрутом Балтійське море – Польща – Україна – Чорне море – Кавказ – Центральна Азія – Китай – Жовте море. Як відомо, перший український потяг прибув 31-го січня 2016 р. на станцію Достик на казахстансько-китайському кордоні. В рамках проекту «шовкового шляху» протягом 2016 року заплановано транспортувати через територію Грузії перші кілька тисяч контейнерів з Китаю в напрямку Туреччини, України та Європи. Учасники цього проекту також планують розпочати у 2017 році перевезення вантажів через Україну в Північну і Східну Європу.

Співробітництву з TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) в умовах можливого Балто-Чорноморського союзу слід приділити особливу увагу (Shelest & Khylyko).

Основний напрямок діяльності програми ТРАСЕКА – розвиток транспортного коридору з Європи до країн Центральної Азії через Чорне море, Кавказ та Каспійське море. З технологічної точки зору програма орієнтується на перевезення вантажу по єдиному для всього маршруту транспортному документу при використанні різних видів транспорту.

Проекту TRACECA, обминаючи Росію, має з'єднати Європу, країни Кавказького регіону та Центральну Азію, взяти на себе значну частину вантажопотоку багатьох країн; маршрут розглядався як альтернатива російському Транссибу. Передбачається, що реалізація програми сприятиме інтеграції між Європейським Союзом та країнами-партнерами програми, більш ефективному розподілу ресурсів між країнами Заходу та Сходу, покращить інвестиційний клімат у країнах, якими проходить транспортний коридор, позитивно позначиться на їхньому науковому та культурному розвитку.

Програма ТРАСЕКА складається з різноманітних проектів. Серед них – проект створення технічної допомоги, єдиної для всіх видів перевезення; проект навчання співробітників галузевих відомств.

Цей транспортний коридор запланований за аналогією з «Великим шовковим шляхом»: у ньому задіяні чорноморські порти (Поті, Батумі), залізниці Грузії та Азербайджану, каспійська поромна переправа (Баку – Туркменбаші), залізничні мережі Туркменістану, Узбекистану, а також китайські порти на тихоокеанському узбережжі.

Фінансування програми здійснюється Європейським Союзом.

Постійний секретаріат програми знаходиться у Баку (Азербайджан). Управління програмою здійснюється через міжурядову комісію, і навіть через постійний секретаріат. У кожній країні є свій «національний секретар ТРАСЕКА» – це чиновник національного транспортного відомства, а також своя «національна комісія ТРАСЕКА», головою якої є зазвичай міністр галузевого міністерства або віце-прем'єр уряду.

Отже, ідея Балто-Чорноморського союзу знову постає в умовах, коли наднаціональні проекти ЄС та НАТО потребують трансформації (Шелест, 2022).

Глобалістська стратегія інтеграції Брюсселя як єдиного центру не спрацьовує.

Намагання Польщі зайняти місце самостійного значущого гравця зустрічають критику Західної Європи. Останньою заявою Макрон фактично поставив Польщі ультиматум: у конфлікті між США та Європою, що наростає, Польща має полишити польсько-американські безпекові ініціативи.

Парадоксально, але у цьому відношенні європейські політики постають ще більш консервативними, ніж ті, кого вони так часто у цьому звинувачують.

Лідерів Західної Європи насправді можна зрозуміти. Вони живуть у своєму розумінні світу, у них у пріоритеті зовсім інші проблеми. На фоні руйнування старої безпекової та економічної системи вони воліють зберігати статус-кво.

Якщо Західна Європа більше не готова пропонувати нові орієнтири, то Балто-Чорноморський коридор має стати не лише територією генерації спільної економічної вигоди, а й територією генерації нових сенсів. Балто-Чорноморський союз створює нові виклики і дає можливість відповісти на них. У цьому і є справжня ідея європейськості. Європа – це пошук нового. Ми маємо взяти на себе місію дати нові відповіді на те, чим може бути Європа сьогодні.

Проте Балто-Чорноморський союз може бути ефективним лише у разі, якщо буде виконано другу умову: зростання військової міці кожної з держав. Ефективним інструментом реалізації стратегії може стати встановлення військового альянсу з США.

У принципі, Балто-Чорноморський союз у новій геополітичній ситуації може розраховувати тільки на підтримку США.

Для американців важлива наявність нового гравця, який зможе балансувати у цій частині земної кулі можливий союз із західноєвропейськими країнами та, відповідно, посилення Росії.

Отже, чому нам необхідна балто-чорноморська інтеграція:

– військовий альянс Польщі, України, Литви, Латвії, Естонії, Грузії за підтримки США стане ефективнішою альтернативою стримування російської агресії, аніж чинна безпекова політика, що діє в інтересах насамперед західних країн;

– політично, Балто-Чорноморський союз сформує коаліцію країн, що на практиці поділяють спільні принципи та інтереси, та зможе дати нові відповіді на питання, чим є зараз Європа;

– контроль над Балто-Чорноморським коридором на перетині важливих світових шляхів та вихід до обох морів може трансформуватися у значну економічну вигоду.

Резюмуючи варто зазначити, що країнам Східної Європи життєво необхідно вийти з парадигми протистояння між Заходом і Сходом, і згадати про не менш важливий геополітичний напрямок: Північ-Південь.

Варто не забувати і про розбіжності які можуть виникнути на шляху такої інтеграції зазначити окремо, що слабким місцем більшості концепцій інтеграції є охоплення занадто великої кількості країн з різноспрямованими політичними векторами, що негативно впливає на стабільність цього гіпотетичного проекту. Зокрема, залучення до проекту країн колишньої Югославії (Сербія, Хорватія, Словенія, Північна Македонія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія) видається досить проблематичним і нереальним, якщо взяти до уваги, що рівень їх реінтеграції після розпаду був досить низький.

Через укріплення власного військового потенціалу і балто-чорноморську інтеграцію нам потрібно відновлювати власний вектор.

Балто-Чорноморський союз (у тій чи іншій формі) є стратегічно єдиною можливою для наших країн відповіддю на виклики нового часу та нової геополітичної ситуації.

Потрібно починати працювати над практичним втіленням Балто-Чорноморської стратегії.

Rud I. The Baltic-Black Sea Union as an axis of Ukraine's security: realities and development prospects

The article analyzes the stages of formation of the Baltic-Black Sea community as a geopolitical, economic and security area, the historical and theoretical basis for the emergence of such a community and the changes that took place in the Baltic-Black Sea region after the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine in 2022. In addition, the issue of security cooperation is considered states of the region. The main priorities for the development of cooperation between states in the future have been identified. The main questions regarding the issues of cooperation between the states of the region and the structures of the EU and NATO in conditions of tension and open aggression of the Russian Federation after 2022 have been developed.

Today, it is obvious that when specialists and politicians of the region discuss the project of the Baltic-Black Sea Alliance, it is primarily about security aspects and motives. In our opinion, only one security aspect is not enough for a project to be complete and viable. The economic component of project implementation is also extremely important.

The West's delay in accepting Ukraine into the EU and NATO requires Ukraine to find allies to protect its independence and sovereignty from Russian aggression. Such potential allies are primarily Poland, Lithuania, Latvia, Estonia, Romania, Moldova, and Georgia, which, like Ukraine, have more than once been victims of the imperial policy of tsarist, Soviet, and Putin's Russia.

Nowdays we can see that Western Europe is no longer ready to offer new guidelines, then the Baltic-Black Sea Corridor should become not only a territory for the generation of joint economic benefits, but also a territory for the generation of new meanings. The Baltic-Black Sea Union creates new challenges and provides an opportunity to respond to them. This is the true idea of Europeanness. Europe is a search for something new. Ukraine must take on the mission of giving new answers to what Europe can be today.

Key words: Baltic-Black Sea region, foreign policy, aggression of the Russian Federation, security cooperation, national security.

Література:

1. Грушевський М. С. На порозі Нової України: Гадки і мрії / М. С. Грушевський // Грушевський, Михайло Сергійович. Твори: у 50 т. / М. С. Грушевський; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.. – Львів: Видавництво «Світ». 2007. Т. 4. Кн. 1. С. 225 - 266; 377 – 381
2. Ковалевська О. 100 річний ювілей нераелізовної ідеї: концепція «Балто-Чорноморського союзу» в працях Степана Рудницького та сучасні перспективи. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/160790/14-Kovalevska.pdf?sequence=1>
3. Міхновський М. Самостійна Україна. URL: http://mnk.org.ua/media/filer_public/e2/38/e2382cc5-d0ee-4490-b5ee-d81bc6de9197/mykolamikhnovskiyi-samostiinaukraina.pdf
4. Нагель. Х. Повернення до Міжмор'я: як оновлена польська концепція може допомогти Україні. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2022/08/16/7145038/>
5. Answering four hard questions about russia's war Ukraine. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/eastern-europe/ukraine/b96-answering-four-hard-questions-about-russia's-war-ukraine>
6. Dupuy A. How NATO can keep pace with hybrid threats in the Black Sea region and beyond. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/how-nato-can-keep-pace-with-hybrid-threats-in-the-black-sea-region-and-beyond/>
7. Fedunyak S. The Baltic-Black sea region in the context of post-bipolar geopolitics. URL: <https://institutedd.org/blog/posts/the-baltic-black-sea-region-in-the-contextof-post-bipolar-geopolitics>
8. Ryzhenko A. The Black Sea AND The Baltic Sea. URL: <https://ukraine-analytica.org/the-black-sea-and-the-baltic-sea-two-seas-one-security-challenge/>
9. Sinovets P. Maksymenko I. - The Baltic-Black Sea Region in Great Powers' Relations: The Hard Power Aspect. URL: https://www.researchgate.net/publication/336219241_The_Baltic-Black_Sea_Region_in_Great_Powers
10. Shelest H. Khylyk M. Security in the Black Sea region after the Russian invasion of Ukraine. URL: <https://neweasterneurope.eu/2022/09/29/security-black-sea-ukraine/>

References:

1. Hrushevskiyi M. S. Na porozi Novoi Ukrainy: Hadky i mrii [On the threshold of New Ukraine: Disgusts and dreams] / M. S. Hrushevskiyi // Hrushevskiyi, Mykhailo Serhiiovych. Tvory: u 50 t. / M. S. Hrushevskiyi; redkol.: P. Sokhan (holov. red.), Ya. Dashkevych, I. Hyrych ta in.. Lviv: Vydavnytstvo «Svit». 2007. T. 4. Kn. 1. – С. 225 – 266; 377 - 381
2. Kovalevska O. 100 richnyi yuvilei neraelizovnoi idei: kontseptsiiia «Balto-Chornomorskoho soiuzu» v pratsiakh Stepana Rudnytskoho ta suchasni perspektyvy [100-year anniversary of the non-realistic idea: the concept of the «Balto-Black Sea Union» in the writings of Stepan Rudnytskyi and modern perspectives] URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/160790/14-Kovalevska.pdf?sequence=1>
3. Mikhnovskiyi M. Samostiina Ukraina [Independent Ukraine]. URL: http://mnk.org.ua/media/filer_public/e2/38/e2382cc5-d0ee-4490-b5ee-d81bc6de9197/mykolamikhnovskiyi-samostiinaukraina.pdf
4. Nahel. Kh. Povernennia do Mizhmoria: yak onovlena polska kontseptsiiia mozhe dopomohty Ukraini [Returning to the Mediterranean: How a renewed Polish concept can help Ukraine]. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2022/08/16/7145038/>
5. Answering four hard questions about russia's war Ukraine. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/eastern-europe/ukraine/b96-answering-four-hard-questions-about-russia's-war-ukraine>
6. Dupuy A. How NATO can keep pace with hybrid threats in the Black Sea region and beyond. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/how-nato-can-keep-pace-with-hybrid-threats-in-the-black-sea-region-and-beyond/>
7. Fedunyak S. The Baltic-Black sea region in the context of post-bipolar geopolitics. URL: <https://institutedd.org/blog/posts/the-baltic-black-sea-region-in-the-contextof-post-bipolar-geopolitics>
8. Ryzhenko A. THE Black Sea AND THE Baltic Sea. URL: <https://ukraine-analytica.org/the-black-sea-and-the-baltic-sea-two-seas-one-security-challenge/>
9. Sinovets P. Maksymenko I. – The Baltic-Black Sea Region in Great Powers' Relations: The Hard Power Aspect. URL: https://www.researchgate.net/publication/336219241_The_Baltic-Black_Sea_Region_in_Great_Powers
10. Shelest H. Khylyk M. Security in the Black Sea region after the Russian invasion of Ukraine. URL: <https://neweasterneurope.eu/2022/09/29/security-black-sea-ukraine/>

Стаття надійшла до редакції 24.03.2023

Стаття рекомендована до друку 13.04.2023